

Ragnhild Andresen (red): Sociala nätverk, grupper och organisationer. Praktiskt arbete och teoretisk reflexion

Natur och Kultur, Stockholm, 2002

Sociala nätverk, grupper och organisationer. Praktiskt arbete och teoretisk reflexion är en nyöversättning av Ragnhild Andresens bok *Fellesskap og sammenhenger. Yrkehjelpere i grupper, nettverk og organisasjoner* (2000), tidigare utgiven på norska. Boken är en antologi med Andresen som redaktör och huvudförfattare. Det övergripande syftet med boken är att inspirera yrkeshjälpare att i sitt arbete reflektera över relationer och nätverk, helheter och sammanhang i människors liv.

Boken är indelad i fem delar. Den första delen handlar om de teoretiska grunderna. Syftet med denna del är att visa hur de teoretiska perspektiven och de närmandesätt som ligger till grund för de praktiska exemplen, ”utmanar den traditionella diagnostiserande och problemorienterade praktiken”. Bokens ambition är att presentera ett sätt att arbeta som professionell hjälpare som är annorlunda och bättre än de metoder som är utbredda idag. Exakt vari det specifikt nya består är svårt att läsa ut av presentationen. Den enda sammanfattande formuleringen med någon slags substans lyder:

En grundläggande tankegång i vår bok är övertygelsen att alla människor har en större repertoar av livshistorier att berätta än vad man omedelbart kan uppfatta.

Till de teoretiska inspirationskällorna hör upplevelsen eller känslan av sammanhang (Antonovsky), utvecklingen av livsresurser och relationen mellan systemvärld och livsvärld (Habermas) samt omsorgsrelationer (Noddings).

Del två tar utgångspunkt i exempel från fem olika hjälparbetspraktiker. Känneteck-

nande för dessa är att man arbetar utifrån olika former av nätverksmodeller. Med nätverk åsyftas här det relationssystem av människor som känns betydelsefulla för en viss individ. Ett nätverksorienterat arbetssätt riktar särskild uppmärksamhet mot dessa relationer. Denna del inleds med exempel på hur samtal vid en kriminalvårdsanstalt skapar ny livsstil och livsvilja hos de intagna. Därefter redovisas olika sätt att inkludera det sociala nätverket vid behandling och rehabilitering av familjer med missbruk. Även här är närmandet narrativt. Den tredje praktiken går igenom två modeller för hantering av barnavårdsärenden, *familjerådslag* och *processnätverksmöten*. Nästa praktik handlar om konfliktbearbetning, och visar hur konflikter kan hanteras och bearbetas genom att individens nätverk inkluderas i detta arbete. Inspirationen till dessa modeller är hämtad från befolkningsgrupper som bevarat *den utvidgade släkten*, till skillnad från det västerländska samhällets kärnfamiljsideal. Den femte och sista praktiken i denna del visar hur sociala nätverk kan användas som resurs i habiliteringsprocesser, till exempel genom att en person med nedsatt språkförmåga kan rita nätverkskartor som synliggör sammanhangen – befintliga eller önskvärda – i personens liv.

Tredje delen fokuserar på grupper och redovisar exempel på olika former av grupp- arbete. Intresset riktas dels mot den utsatta gruppen som sådan, dels mot grupp- bildningen som förändringsprocess. En viktig poäng med den här typen av arbete är att ömsesidigheten i gruppen ger individerna möjlighet att uppleva helhet och samman-

hang. Två exempel tas upp. Det första handlar om förebyggande arbete med förskolebarn, syftandes till att förebygga tendenser till våld, konkurrens, tillbakadragenhet och passivitet. Genom att integrera barn med särskilda behov i en grupp gemenskap skapas trygghet för den enskilde och glädje över gemenskapen. Dessa effekter kommer sedan hela gruppen till del. Det andra exemplet handlar om självhjälpgrupper för vuxna. I detta inriktas arbetet mot att stimulera skapandet av självhjälpgrupper, där människor hjälper och finner stöd i varandra istället för att hamna i en klientposition gentemot en professionell hjälparbetare. Här problematiseras också självhjälpmetoden, och vissa för metoden centrala begrepp diskuteras lite mer ingående, till exempel empowerment och motivation.

Bokens fjärde del består av tre olika infallsvinklar på arbete med och i organisationer. Syftet är att reflektera över relationen mellan yrkeshjälparen och olika slags organisationer. Även i denna del genomsyras redogörelsen av den idégrund som formulerats i det teoretiska ramverket. Tre exempel från helt olika kontexter tas upp. Först diskuteras arbetsmiljön på ett ungdomshem. Exemplet handlar om hur en konflikt-situation bland personalen löses genom att en extern konsult introducerar ett lösningsfokuserat närmande i gruppen. Därefter visas hur en pedagogisk institution arbetar med att inkludera brukare och samarbetspartners i definitionen av den egna organisationen och hur detta skapar ett helhets-tänkande hos alla inblandade. Det tredje exemplet är en diskussion om samarbete mellan offentliga instanser och frivilliga organisationer. Efter en förhållandevis utförlig begreppsproblematisering återges ett exempel på samarbete mellan socialtjänsten och ett kyrkligt samarbetsprojekt som visar

upp den asymmetriska relation som blir resultatet när frivilligorganisationerna förväntas anpassa sig till de offentliga organisationernas premisser. Som en slutsats efterfrågas större öppenhet och bättre insikt om frivilligarbetets villkor från "systemvärldens" sida. Detta ger nämligen en bättre insikt om människors egna krafter och resurser i en vidare mening, vilket i sig är en förutsättning för ett bra hjälparbete.

Del fem är ett efterord, skrivet av Tom Andersen. Efter en inledande diskussion om hur man kan förstå nätverk kommer han in på tre olika exempel som allihop kännetecknas av ett framgångsrikt användande av nätverk som arbetsform. Kort uttryckt går metoden ut på att samtala tillsammans. Det första exemplet är hämtat från Västra Lappland, Norra Finland, och handlar om hur Jaakko Seikkula och hans kolleger arbetar med psykotiska patienter. Det andra exemplet omfattar fyra kommuner i Gällivareregionen där man inkluderar familjerna, socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i ett nätverksarbete som syftar till att ta reda på om barnen får vad de behöver eller om de måste tillföras något mer. Det avslutande exemplet handlar om ett forskningsnätverk med anknytning till kriminalvårdsanstalten i Kalmar, där internerna inkluderades i samtalen kring forskningen. I ett citat från en av internerna sammanfattas metoden i följande ord:

Detta är inte samtalsteknik. Det handlar om ömsesidigt förtroende, och då kan man prata om allt. Jag själv har kunnat prata om det jag gjorde en gång i tiden och som jag nekade till i rätten.

I någon mening är det bara detta avslutande citat som på något sätt påminner om nätverk i det som sista kapitlet handlar om.

Efter en kort ansats som i sig lovar mer om nätverk än vad den efterföljande texten håller, kommer Andersen in på en genomgång av fem grundtankar om språk. Därpå följer några reflexioner om nätverk, till exempel "Det problemskapande nätverket" eller "Det problematiska nätverket". Vad som är nätverk i denna genomgång förblir höljt i dunkel. Reflexionerna handlar mer om något som liknar dialog eller kommunikativt handlande än om nätverk. Frågan jag ställer mig är vad det är som gör samtalsmetoden till en nätverksmetod, och inte rätt och slätt till gruppsamtal eller dialog baserad på förtroenderelationer?

När jag nu har kommit till recensionens kritiska del vill jag även återknyta till den inledande teoridelen. Det som Ragnhild Andresen kallar "teoretiskt ramverk" är en eklektisk samling av flera olika teoretiska och metateoretiska fragment. Ansatsens innehåll är snarare motiverad utifrån relevanskriterier grundade i konkret hjälparbete än en egen teoretiskt och metateoretisk struktur. Den innehåller flera poänger, men logiken i dispositionen lämnar en del i övrigt att önska. De aspekter som tas upp har ingen naturlig koppling sinsemellan. Författaren gör heller inget försök att sätta in dem i en konsistent modell. Snarare radas de upp utan inbördes ordning:

sammanhållning och frihet
 kollektiv som arbetsform
 kollektiv och individualitet
 praxis
 människosyn och värderingar
 relationer och livsvärlden
 omsorgsetik och livsvärlden, samt
 dialog

Som teoretiskt avstamp används två perspektiv: systemisk vetenskapsteori och verksamhetsteori. I boken undersöks idéerna

som kännetecknar dessa perspektiv i deras syn på:

1. Utveckling och förändring.
2. Vad som knyter samman människor och situationer.
3. Den enskilda människans roll.
4. Sammanhängande processer.

Jag är tveksam till i vilken grad detta avstamp efterlevs i systematisk mening. Jag har också svårt att se hur den föregående genomgången med någon slags logik skulle hamna i denna slutsats. Poängen med avstampet är otydligt. Vad ska det användas till? Varför ska just dessa aspekter undersökas?

Nätverk och nätverksperspektiv är disciplinövergripande storheter. Själv har jag använt dem till att förklara samarbetskonstellationer mellan mindre företag. Därifrån kan steget verka stort till relationen mellan hjälparbetare och klient, men faktum är att likheterna är större än skillnaderna. Även inom hjälparbetarpraktiken kan man tala om och observera nätverksspecifika relationer och processer. Relationen mellan professionell och klient är en sådan aspekt. Medan den traditionella synen vill upprätthålla den professionella karaktären betonar nätverksansatsen de informella och personliga aspekterna av mötet. Framgångsrika resultat förutsätter dialog. Dialogen förutsätter reflexion och självreflexion. Skillnaden mellan dessa varianter går i analogi med skillnaden mellan Habermas systemvärld och livsvärld. Att tänka system och professionalitet är ett sätt att arbeta, att tänka dialog och personlighet är ett helt annat sätt att arbeta.

Ett annat nätverksrelaterat begrepp som återkommer är flexibilitet, förmågan att snabbt kunna anpassa sig efter förändrade förutsättningar. I relationen mellan hjälparbetare och klient handlar det om att kunna

anpassa metoder och förhållningssätt så att de passar klienten, inte tvärtom. Bokens många redogörelser för konkret hjälparbete innehåller flera övertygande exempel på detta.

Helhet och sammanhang är andra centrala begrepp i en nätverksansats. Klienten uppfattas inte som en monad, utan som en del av ett större socialt nätverk. Också från individens perspektiv utgör känslan av sammanhang en viktig och ofta underskattad aspekt för det sociala välbefinnandet.

Så hade nog jag lyft fram några centrala nätverksaspekter av det sociala hjälparbetet. Tyvärr kännetecknas denna bok, liksom många andra, av en genomgående luddighet i förståelsen av vad nätverk är. Ibland används nätverk som benämning på en metod, ibland som en ansats, ibland som ett perspektiv och ibland på det system av nära sociala relationer som omgärdar den hjälpsökande. I de teoretiska avsnitten saknas en diskussion om nätverksbegreppet. Vad

menar man med nätverk? Det är en klar brist i en bok där nätverksbegreppet har en så genomgående och central roll som i denna.

Den som läser boken *Sociala nätverk, grupper och organisationer* för att lära sig något om nätverk, grupper och organisationer blir med stor sannolikhet besviken. Boken handlar inte om dessa ting, utan om socialt hjälparbete. Därför kan titeln uppfattas som missvisande. Detta kanske inte författarna ska lastas för. Originaltiteln lyder *Fellesskap og sammenhenger. Yrkeshjelpere i grupper, nettverk og organisasjoner*, vilket jag ser som ett mer adekvat titelval.

För den bredare kretsen samhällsvetare kan bokens innehåll uppfattas som snävt. För den hjälparbetande professionen är den betydligt mer matnyttig, och då uppfattar jag främst exemplen som verkligt intressanta, inte den teoretiska ansatsen. Andresens antologi är ett lovligt försök att ytterligare betona vikten av mellanmänskliga relationer och nätverk också i socialarbetarpraktiken.

Fil dr, universitetslektor, **Martin Lind**
Samhällsvetenskapliga institutionen
Örebro universitet